

لیکونکی: جفری ساکس (Jeffry Sachs).

منبع اودخپریډو نیټه: جفری ساکس له ارشیف څخه «21-03-2024»

ژباړونکی: پوهندوی دوکتور سیدحسام «مل» .

دیپلوماسی ته بیرني اړتیا

The urgency of Diplomacy

اوس د خبرو اترو وخت دی چې موږ سولې ته نږدې کړي او له یوې مرګونې او ویجاړونکې جګړې څخه چې هیڅ پای یې نه لیدل کېږي لیرې کړي.

د امریکا او روسیې تر منځ د دیپلوماسی بشپړ سقوط او د امریکا او چین ترمنځ نږدې بشپړ سقوط دی. اروپا چې د خپلو ګټو لپاره یې پر امریکا ډېره تکیه کړې ده، په ساده ډول د واشنگټن کرښه تعقیبوي. د دیپلوماسی نشتوالی د تېښتې متحرک رامینځته کوي چې کولی شي د اتومي جګړې لامل شي. د نړیوالې سولې لپاره تر ټولو لوړ لومړیتوب له روسیې او چین سره د امریکا د دیپلوماسی بیا پیلول دي.

د چارو حالت د ولسمشر **جو بایدن** لخواه د هغه د روسیې اوچینا بې همکارانوله پرله پسې شخصي سپکاوی پوښل شوی یعنی چې **بایدن** په شخصي بڼې سره هغوی ته سپکاوی کړی او کویي .. د دې پر ځای چې بایدن مستقیماً په پالیسي تمرکز وکړي، هغه د ولسمشر ولادیمیر پوتین په شخصي لید تمرکز کوي. په دې وروستیو کې، هغه ولسمشر پوتین ته د "لیونی SOB" په توګه اشاره وکړه. د مارچ په 2022 کې، هغه وویل چې "د خدای لپاره، دا سړی نشي کولی په واک کې پاتې شي." په تیر مني کې د چین له ولسمشر **شي جینپینگ** سره له لیدو وروسته، بایدن هغه یو "دیکتاتور" وباله.

د زیرځواکونو د پېچلو اړیکو دغه خام «یا اومه پالیسي» شخصي کول د سولې او د ستونزو د هوارې لپاره په زیان دي. برسېره پر دې، د دې بیان بې رحمۍ او د جدي ډیپلوماسۍ نشتوالی د تګلارې وړکونکي بیا نا تو د بې مسؤلیتي سیلابونه پرانیستي دي. د لاتویا ولسمشر پدې وروستیو کې تویټ وکړ "روسیه ډیلنډا ایست" ("روسیه باید له مینځه یوړل شي")، د کاتو لوی لرغوني منع کولو په اړه د روم لخوا د دریم پونک جګړې دمخه د کارتاج د ویجاړولو غوښتنه کوی.

په یوه کچه، دا په بشپړه توګه بې بنسټه بیانونه ټول د ولسمشر **جان ایف کینیډي** نصیحت یادوي، چې د کیوبا د توغندیو د کرکیچ ترټولو مهم درس یې د اتومي وسله وال مخالف د سپکاوي څخه د مخنیوي اړتیا په توګه رابنکاره کړه: "تر ټولو پورته، د خپل ځان دفاع په وخت کې. حیاتي ګټې، اتومي قدرتونه باید د هغو ټکرونو مخه ونیسي چې مخالف یې د سپکاوي شاتګ یا اتومي جګړې انتخاب ته راوړي. په اتومي دور کې د دې ډول کورس (تګ لاره) غوره کول به یوازې زموږ د پالیسي د افلاس ثبوت وي - یا د نړۍ لپاره د ډله ایز مرګ هیله.

مګر اوس په لاس کې حتی ډیر ژوره ستونزه شتون لري. د متحده ایالاتو ټوله بهرنۍ پالیسي اوس مهال د مقابل لوري سره د خبرو اترو پر ځای د دوی د اهدافو د تا بیدولو پر بنسټ ولاړه ده. د متحده ایالاتو ډډه دا ده چې بل اړخ د خبرو اترو لپاره باور نه شي کولی، نو دا دهڅه کولو ارزښت نلري

نن ورځ خبرې اتري بې معنی، بې وخته او د ضعف ښکارندويي په توګه غنډل کيږي. مورته په مکرر ډول ویل کيږي چې د **برتانيې نیویل چیمبرلین** په 1938 کې د هټلر سره د خبرو اترو هڅه وکړه، مګر دا چې هټلر هغه دوکه کړ، او دا چې د نن ورځې په خبرو اترو کې به هم همداسې وي. د دې ټکي د روښانه کولو لپاره، د متحده ایالاتو هر مخالف د نوي هټلر په توګه پیژندل کيږي -- صدام حسین، بشار الاسد، ولادیمیر پوتین، شي جینپینگ او نور - نو هر ډول خبرې اتري به بې ګټې وي.

ستونزه دا ده چې د تاريخ او د نن ورځې شخړودا نيمگړتيا مور د اتومي جگړې څنډې ته رسوي. نړۍ د پخوا په پرتله اتومي آرماگيدن ته نږدې ده - د قيامت د ساعت له مخې له نيمې شپې څخه 90 ثانيې - ځکه چې اتومي زبرځواکونه خبرې نه کوي. او متحده ايالات په حقيقت کې د ملگرو ملتونو د منشور سره سم د دولتونو پرتله کولو سره د ملگرو ملتونو د ټولو غړو هيوادونو څخه لږ ډيپلوماتيک شوی دی.

ډيپلوماسي يوحيا تي سلوک يا ټکل دی ځکه چې ډيری شخړې هغه څه دي چې د لويې تيوريستان يې هغه "ستراتيژيکي کرکيچونه" بولي. ستراتيژيک کرکيچ يو داسې حالت دی چې په هغه کې سوله (يا په عمومي ډول، همکاري) د دواړو مخالفانو لپاره غوره ده مگر په کوم کې چې هر اړخ د دښمن څخه د گټې اخيستو لپاره د سولې تړون ته د درغلي لپاره هڅول کيږي. د مثال په توگه، د کيوبا د توغندیو د بحران په جريان کې، سوله د متحده ايالاتو او شوروي اتحاد دواړو لپاره د اتومي جگړې په پرتله غوره وه، مگر هر لوري ويره درلوده چې که چيرې دوی سوله ايزې پايلې ته ورسيږي، نو بل اړخ به خيانت وکړي - د بيلگې په توگه د اتومي لومړی اعتصاب له لارې.

په داسې قضيو يا پېښو کې د سولې کلیدونه «ياگونجی» د موافقت میکانیزمونه دي. يا لکه څنگه چې ولسمشر رونالد ريگن د شوروي له ولسمشر ميخايل گورباچوف سره د خبرو اترو په اړه وويل، د روسيې پخوانی ماکسيم تکرار کړ، "باور وکړئ مگر تصدیق کړئ."

د باور جوړولو لپاره ډيری میکانیزمونه شتون لري. په بنسټيزه کچه، دواړه خواوې کولی شي يو بل ته يا دونه وکړي چې دوی په "تکرار لوبه" کې دي، پدې معنی چې ستراتيژيک څنډونه په منظمه توگه د دوی ترمنځ رامنځته کيږي. که يو اړخ نن دوکه کوي، دا په راتلونکي کې د همکارۍ چانس له منځه وړي. مگر د پلي کولو لپاره ډيری اضافي میکانیزمونه شتون لري:

رسمي تړونونه، د دريمې ډلې تضمینونه، سيستماتيک نظارت، پراویز تړونونه، او داسې نور.

JFK (جان اف کينيډی) ډاډه و چې د کيوبا د توغندیو بحران پای ته رسولو تړون چې هغه د 1962 په اکتوبر کې د شوروي مشر نیکیتا خروشچیف سره خبرې اترې کړې وې - او دا کار وشو. هغه وروسته ډاډه شو چې د اتومي ازموينې د بندیز جزوي تړون چې د 1963 په جولای کې يې له خروشچيف سره خبرې اترې کړې وې هم به پاتې شي - او دا کار وشو. لکه څنگه چې JFK د دې ډول تړونونو په اړه يادونه وکړه، دوی د يوې موافقې په خبرو اترو پورې اړه لري چې د دواړو خواوو په متقابل گټو کې وي: "د دې پای تړونونه د شوروي اتحاد او زموږ په گټو کې دي - او حتی خورا دښمن هيوادونه تکيه کولی شي. د دې تړونونو مسؤليتونو منلو او ساتلو لپاره، او يوازې د هغه تړون مکلفيتونه چې د دوی په گټه وي.

د لوبې تیورستانو] د لوبې تیوري د منطقي اجنتانو تر مینځ د ستراتیژیکو تعاملاتو ریاضییکي ماډلونو مطالعه ده ..... تفصیل ددی قلم پواسطه سره] د «70» کلونو څخه ډیر وخت لپاره ستراتیژیکي ستونزې مطالعه کړې، چې تر ټولو مشهور یې د بندیانو ډیلیمای دی. دوی په مکرر ډول موندلې چې په ستراتیژیک کړکېچ کې د همکارۍ کلیدي لاره د خبرو اترو له لارې ده، حتی غیر پابند ډیالوګ. د انسان متقابل عمل په ډراماتیک ډول د دوه اړخیزو ګټورو همکاريو احتمال زیاتوي.

ایا چیمبرلین په 1938 کې په میونخ کې د هټلر سره خبرې اترې غلطې وې؟ نه. هغه په مشخصاتو کې غلط و، یو ناسم مشوره شوي تړون ته ورسید چې هټلر یې د درناوي اراده نه درلوده او بیا یې په ساده ډول "زموږ د وخت لپاره سوله" اعلان کړه. بیا هم حتی د هټلر سره د چیمبرلین خبرو اترو په پای کې د هټلر ماتې سره مرسته وکړه. نړۍ ته د هټلر د دروغو په ښکاره کولو سره، د میونخ ناکامي موافقې د یوې هوبنیاړ وینستین چرچیل لپاره لاره هواره کړه چې په بریتانیا کې واک ترلاسه کړي، په ژوره توجیه او په ټوله نړۍ کې د عامه ملاتړ ژورو څپو سره، او بیا په پای کې د انگلستان او امریکا لپاره. - د هټلر د ماتولو لپاره د شوروي اتحاد.

د 1938 سره تکرار شوی مشابهت په هر حالت کې په بشپړ ډول ساده دی، او په ځینو لارو کې حتی شاته. د اوکرایین جګړه د ښکیلو خواوو - روسیې، اوکراین او امریکا ترمنځ رښتیني خبرو اترو ته اړتیا لري ترڅو **د ناتو** پراخول او د جګړې د ټولو اړخونو دوه اړخیز امنیت مسلي حل کړي. دا مسلي ریښتیني ستراتیژیک خنډونه رامینځته کوي، پدې معنی چې ټولې خواوې - متحده ایالات، روسیه او اوکراین - کولی شي د جګړې په پای ته رسولو او دوه اړخیزه اطمینان لرونکي پایلې ته د رسیدو سره مخ شي.

سربیره پردې، دا امریکا او د هغه متحدین دي چې تړونونه یې مات کړي او ډیپلوماسۍ یې رد کړي. امریکا د شوروي له ولسمشر میخایل ګورباچوف او د روسیې له ولسمشر بوریس یلسین سره کړې ژمنې تر پښو لاندې کړې چې **ناتو** به یو انچ هم ختیځ ته نه ځي. امریکا په کییف کې د هغه تاوتریخوالي د کودتا ملاتړ وکړ چې د اوکراین ولسمشر ویکتور یانوکوویچ یې نسکور کړ. امریکا، جرمني، فرانسې او انگلستان په دوه اړخیزه توګه د مینسک II تړون له ملاتړ څخه انکار وکړ. متحده ایالاتو په یو اړخیز ډول په 2002 کې د بالیستیک توغندیو ضد تړون او په 2019 کې د منځګړیتوب ځواک تړون څخه ووتل. متحده ایالاتو د خبرو اترو څخه انکار وکړ کله چې پوتین د 2021 کال د دسمبر په 15 د امنیت تضمینونو په اړه د روسیې او متحده ایالاتو د تړون مسوده وړاندیز کړه.

په حقیقت کې د 2022 له پیل راهیسې د بایډن او پوتین ترمنځ مستقیم ډیپلوماسۍ شتون نلري. او کله چې روسیه او اوکراین د 2022 په مارچ کې مستقیم خبرې اترې وکړې، انگلستان او متحده ایالاتو د اوکراین د بې طرفۍ پر بنسټ د یوې موافقې د مخنیوي لپاره

گام پورته کړ. پوتین تیره میاشت د تکر کارلسن سره په خپله مرکه کې د خبرو اترو لپاره د روسیې خلاصون بیا تکرار کړ او په دې وروستیو کې یې یو ځل بیا دا کار وکړ.

جگړه روانه ده، د سلگونو زرو کسانو د وژلو او د سلگونو ملیاردونو ډالرو ویجاړۍ سره. مور اټومي خښتو ته نږدې یو. دا د خبرو کولو وخت دی. د JFK په ابدې کلمو او حکمت کې په خپله افتتاحي وینا کې، "راځئ چې هېڅکله له ویرې خبرې ونه کړو. خو راځئ چې هېڅکله له خبرو اترو نه وپریږو."»

----- **په درناوی** «18-05-2024»